

Fogarassy Miklós

Új tűz

Egy búboskemence-hasonlat leírása

Hajnalban a kemence szája, torka, bendője sötét és langyos: a tegnapi, kimúlt tűz melegét őrzi. Hatalmas üreg. Olyan mint egy óriási anyaméh.

Lassan készül el benne az új tűz. Kihamuzás, piszmogás jön. Az apró, száraz gallyak halma, amelyekkel kezdjük, aprócska halom csak a kemence alján. Ha ezt lánggal közelítjük meg, előbb elfogódottan, nem-akarom módon, de aztán kedvesen, ficáncolóan kap lángra a rőzse. A füstös, szinte elveszni kész lobogása lassan kezdi bevilágítani a belső üreg padlatát, lenti falait.

Aztán mind több gally, venyige, rőzse, napraforgó- és kukoricaszár kerül a tűztérbe, és sutorogva, morajlással, pattogva, komoly durranásokkal, szeszélyes reccsenésekkel nagy és egyre hatalmasodó tűz tölti meg a kemence egészét. A vad lángolás kora ez, olyan mint a szerelemé, az ifjúságé. Ám, ha olyan újabb, túl nagy égetnivaló anyag kerül rá a lángokra, a tűz előbb elfojtódik, füsttel keverve, zúgva csapnak ki a halomból, a pernyéje, korma felverődik a kémény nyílásáig. Nem hosszú idő ez a nagy, viharos korszak, tán csak egy fél órácskát tart.

Izzó parázshalom, zsarátnok-domb marad a kilángolt tüzelőből: a kemence szája világít, az odahajló arcot melegíti – eleven, vöröslő parázs nyújtózik el a kemence-ölből, és ennek a színe hasonlatos a kelő Nap színéhez. Össze is lehet ezeket a színeket hasonlítani, hiszen ilyenkor van a napkelte és az égítést korongja ilyenkor emelkedik a táj fölé.

Ekkor már a parazsat a kotrófával hátra, a búbos kemence falaihoz kell tolni, kotorni. A tűzhely egész belseje ekkor már forró és fényes, olyannyira, hogy padlata szikrákat vet a kaparófától. Ha már jól odanyomkodtuk a parazsat a falakhoz, a kemence-nyílást jól le kell zárni egy védőlemezzel, hogy el ne illan hasson onnan semmi meleg. Erre aztán még rázárjuk a kemenceajtót.

Ezek voltak a hajnali, reggeli tennivalóink a búbos kemencével.

És akkor lassan, nagyon lassan a hatalmas, fehér kályha-anyatest, mely a konyhánkban vagy a szobánkban áll, megbízhatóan, nem kapkodva, mondhatni bölcsen idővel sugározni kezd, adja a tűz, azaz az élet melegét.

Délre már egészen átmelegszenek a falai, nem süt, inkább erősen meleg, és csak itt-ott, egy-egy hajlatában forró. Ha jól befűtöttél, délutánra igazán jó hőforrás: – ha lennének ilyenek – padkáján elücsöröghetnének a gyerekek, a fázós öregek, és a macska is jót szundíthatna rajta. Megbízható ez az életjárás; az egy napos élet délutánja lassan estébe fordul. Korán sötétedik, és a búbos kemence fehér teste melegen, megbízhatóan szinte világít az alkonyatban.

Ha most kinyitnád az ajtót, levennéd a védőlemezt és megnéznéd – ne nézd! –, látnád, hogy odabent a parázs, sok-sok hamuval keveredve, kitartóan, hűségesebben megél még.

Aztán leszáll az éj, kint is, bent is, a szobában is, lassacskán a kemence mélyén is. Odabent az üregben megint sötét van, de a kemence-test tartja még a melegét. Egyes öreg emberek, asszonyok jóindulatához, megbízhatóságához, csendes bölcsességéhez hasonlítható ez. Míg alszol, míg alusztok, teszi azért lassacskán a magáét, feléli tartalékait, maradék hőjét továbbadja még a szoba légtérnek. Reggelre kelve a búbos kemence falát még langyosnak érzed.

Aztán pitymallatkor kikutrod a hamut, egy-egy túlélő parázs, a hamu alól előkerülve, még felfénylik a levegőtől, és amikor a pernyét, a melegforma hamut gondosan kiöntöd, elcsodálkozol milyen kicsiny halom maradt a sok-sok tűzre vetett anyagból. És kezdődhet minden előlről. (Változást hozna persze, s nem is rosszat, ha este legalább egy kis kenyérlángosnak valót bedagasztottál volna, s akkor, mikor a kicsik megébrednek, visongva falák a frissen sültet, tejföllel, zsírocskával, fokhagymával jól megkenve. De hát az ilyesmi: különleges ünnep.)

(1982)

Napkelte

Hadd meséljek neked arról, mit látok néha reggel, ha külterületi vasúti megállónk magastöltésére felmegyek. Csak a személyvonatok időznek itt egy kicsit, és mindössze két peronja van a megállónak, egy darabig tető fedí őket, de aztán még folytatódik a rámpa. Oda szoktam kísértelni, ha vonzók a pirkadati fények, és időm is van napkeltét nézni: a vasúti töltés egy kis dombhátként emelkedik ki a sík városi vidéken. Az utcák szakadékaiból, a terek katlanjaiból az égnek csak egy kis szeletét lehet látni, és minél magasabbak a házak, annál inkább így van ez. Ha napkeltét vagy napnyugtát kívánsz nézni – hogy tágas legyen a panorámád –, keress valami kiemelkedő helyet.

Az égi esemény konstellációja sok-sok dologtól függ. Különösen az évszaktól, a reggeli felhőzettől, a pillanatnyi széljárástól. Jó, ha az ember megadja a módját és kellő időt szán a napfelkelte dolgaira. Tapasztalatom szerint legalább annyi – ha nem több – idő kell az előzményekhez, a napkelte előtti szakaszhoz, mint amennyi arra, hogy azt nézzük és a bőrünkön is érezzük: a Nap már a horizont felett ragyog. Még ha tudom is a percét, akkor is merő izgalom a hajnalnak ez az utolsó szakasza, a fény erősödő varázsa. A tiszta vagy enyhén felhős égbolton széles a színek skálája: türkizzöld, kék, szürke, narancs és lilás – összetételük percről percre változik. Bármennyire vonzza is a tekintetet az égperemnek ez a része, ahol a legjobban erősödik a fény és amerre majd felbukkan a Nap, nehogy csak ennek hódolj, forogj, fordíts néha hátat, pásztázd az egész égboltot.

A felhők, persze a felhők! Nekik – kivált, ha a magasokban fúvó szélben vonulnak – a szem nemigen tud ellenállni. A felhők partjai, öblei már akkor elkapják a fényt, az *élfényt*, amikor az utcák még homályosak. A keleti ég felhői hamarabb, mindinkább kohótűzre emlékeztető izzással kezdenek körberagyogni, míg átellenben – kelet felé – halvány alakjuk, párás szürkeségük folyamatosan válik enyhén pirossá. A boltozatot őket érinti meg lassan és legutoljára a „rőzsaujjú hajnal” (mily szép kifejezés is ez). Csudás tájakat szoktam látni ilyenkor a felhős ég jelenéseiként – néha havasok magasodnak, s pillanatokra el is hiszem, hogy – például – Soroksár felé mesés csúcsok látszanak, néha meg sárgás-rőzsszínes sivatagi tájakat képelek, s szinte várom, hogy valamelyik homokdűne mögül felbukkanjon egy karaván...

Ám időnk – akárhogy is – ilyenkor fogytán: a crescendo egyre erőteljesebb. Szinte minden érzékünk tudja, hogy közel a perc, amikor a Nap – először korongjának felső metszete – meg fog jelenni az égi horizonton. Nem csak a szem tudósít erről: ilyenkor van a leghidegebb, téli napokon szinte csikorog a fagy. A madarak ezekben a percekben mindig szárnyra kelnek, többnyire csapatosan röpködnek – izgalmak feszülnek a magasokban.

És ekkor, valamivel a tényleges, a várt esemény előtt, még valami különös dolog történik, és ezt nem győzőm megcsodálni. Ezekben a pillanatokban – ha tiszta az idő – a budai hegyek oldalában a házak ablakai, meg a keleti irányban fekvő magasabb épületek üvegezése sok helyen elkezd tüzesen világítani. Ők előbb kapják el és verik vissza a kelő fényt, és ez a tükörfény rezeg és lassan vonul is, hol itt, hol ott támad, majd huny ki a ragyogása. Ez is mesészerű: mintha a távoli hegyoldalon tábor- vagy jelzőtüzeket gyújtottak volna, s egyik-másik üvegezett toronyházon akárha valamely fényes, kivilágított felvonó haladna a magasba.

A Nap persze nem „ugyanott” kel, télen déli irányban, nyáron észak felé, s ennek a „lengésnek” a középvonala a tavaszi, őszi napforduló. Kisdud vasúti magaslatomról ennek megfelelően másként kell a helyet bemérni, s így a fény vetülésének iránya is eltérő. Telente két ház tűzfala közötti árokban jön fel nekem, nyáron jobban szeretek úgy állni, hogy az egykori zsinagóga kupoláján emelkedő kis körtorony ablakai törjék meg a rőt fénykévét. Ilyenkor a lángkorongba még bátran belenézhet a szem. Hatalmas a napfelkelte méltóságjeljes, lassú „felvonulása”, ez az örökegy, és a konstelláció miatt mégis mindig másmilyen a nagyjelenés. Fátylak omolnak, ködfalak oszlanak, s az ég madarai még nagyobb röptéssel kavargognak. Bőröd lassan megérzi azt, amit a szemed elementárisan úgy fogad be, hogy káprázol tőle.

Nehogy azt hidd, hogy csak tiszta vagy enyhén felhős idő a jó: más benyomást kelt egy-egy borongós nap, amikor a tompaszürkék – egy sokkalta lassúbbnak tetsző folyamat végpontján – acélosan ragyogni kezdenek, de a nem látott égiteg megjelenésének pillanatait csaknem oly biztosan tudod ilyenkor is. Az egyetemes kifényesedés jelzi: nappal van, az idő „Nappal van”, ahogy nyelvünk is mondja. Ilyenkor persze nincsenek örtüzek, mesék, józan létezés van, de ennek világossága mégis ünnepszzerű.

De ha úgy jött fel a Nap, vöröses sugara rád vetül, s bemész módon még megvárod, hogy magasabbra hágjon, mikor a csontvárys ég, a barokkos, drámai pompa az égbolton a fény egyenletességének adja át a helyét, vess egy pillantást az árnyékodra. Hosszú az, és nyugat felé mutat, s bár a nappal születésének perceiben időzől, halálodra emlékeztethet ez, arra, hogy – miként ez a nap, úgy – élted is ki fog húyni. Ám gondold meg: ha megnéznéd a napnyugtát is, a helyzet fordított lenne: hosszú árnyad a közelítő éj felé vetülne, arra, ahonnan, az éjszaka múltán, feljön majd reggel a fény.

Az ember végül elhagyja a reggel dombját és elporoszkál a napi dolgai felé.

Most még csak ennyit akartam neked elmesélni.

(1994)